

УДК 792.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-2-5>**Аліна КУРЯТА,***orcid.org/0000-0002-6117-1490**аспірантка кафедри вокального мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) alinakuriata3@gmail.com*

РОЛЬ МУЗИКИ У СТВОРЕННІ АТМОСФЕРИ ТА ПІДКРЕСЛЕННІ КЛЮЧОВИХ МОМЕНТІВ ВИСТАВИ НА ПРИКЛАДІ ВИСТАВ РІВНЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО ТЕАТРУ

Стаття розглядає розвиток та сучасний стан Рівненського обласного академічного театру, який став важливим центром культурної ідентичності та збереження культурної спадщини в Західній Україні. Театр еволюціонував від радянських класичних постановок до сучасних експериментальних вистав, демонструючи широкий репертуар від класики до сучасних драм, що дозволяє задовольнити різноманітні культурні потреби широкої аудиторії. Театр відіграє ключову роль у культурному житті регіону, сприяючи культурному обміну та розвитку місцевої арт-сцени через залучення талантів з усієї України та з-за кордону. Активно участь у освітніх та соціальних ініціативах, організація майстер-класів та лекцій зміцнюють його вплив на молоде покоління, стимулюючи критичне мислення та емоційне сприйняття. Визначено, що особливо важливим є внесок театру у міжкультурний діалог, де через іноземні постановки відкривається багатство світової культури, що сприяє взаєморозумінню між різними культурами. Визначено, що музика в театрі, яка стала не просто фоном, а потужним нарративним інструментом, здатна створювати емоційний резонанс і поглиблювати психологічну глибину вистав, розкриваючи внутрішній світ персонажів та проводячи глядача через ключові моменти сюжету. Дослідження демонструє, як музика може підсилити емоційний резонанс вистав, дозволяючи глядачам не просто спостерігати за подіями, але й емоційно реагувати на них, що є важливим для театральних режисерів та продюсерів, які прагнуть створити глибокий емоційний зв'язок з аудиторією. Зацікавленість у музичному оформленні може залучати більше відвідувачів, зокрема шанувальників музики, які цікавляться інноваційними підходами до використання звуку в театрі. Результати показують, як музика може використовуватися для створення специфічних атмосфер або настроїв, що відповідають різним сценам або тематикам вистав. Це знання може бути корисним для композиторів і звукорежисерів у театрі при плануванні музичного оформлення. Дослідження підкреслює, як музика може слугувати нарративним елементом, який доповнює або навіть заміщає діалоги, особливо у моменти, коли слова не можуть повною мірою передати емоції або внутрішній стан персонажів.

Ключові слова: Рівненський обласний академічний театр, музика в театрі, музичне оформлення вистави, атмосфера вистави, музичний образ вистави, потенціал музичного впливу.

Alina KURYATA,*orcid.org/0000-0002-6117-1490**Postgraduate Student at the Department of Vocal Arts
National Academy of Managing Personnel Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) alinakuriata3@gmail.com*

THE ROLE OF MUSIC IN CREATING THE ATMOSPHERE AND UNDERLINEING THE KEY POINTS OF THE EXHIBITION AS AN EXAMPLE OF THE PERFORMANCES OF THE RIVNE REGIONAL ACADEMIC THEATER

The article examines the development and current state of the Rivne Regional Academic Theater, which has become an important center of cultural identity and preservation of cultural heritage in Western Ukraine. The theater has evolved from Soviet classical productions to modern experimental performances, showing a wide repertoire from classics to modern dramas, which allows to satisfy the diverse cultural needs of a wide audience. The theater plays a key role in the cultural life of the region, promoting cultural exchange and the development of the local art scene by attracting talent from all over Ukraine and abroad. Active participation in educational and social initiatives, organization of master classes and lectures strengthen its influence on the younger generation, stimulating critical thinking and emotional perception. It was determined that the contribution of the theater to the intercultural dialogue is particularly important, where the wealth of world culture is revealed through foreign productions, which promotes mutual understanding between different cultures. It was determined that music in the theater, which has become not just a background, but a powerful narrative tool, is capable of creating emotional resonance and deepening the psychological depth of performances, revealing the inner world of the characters and guiding the viewer through the key moments of the plot. The research demonstrates

how music can heighten the emotional resonance of performances, allowing audiences not just to observe the events, but also to respond emotionally to them, which is important for theater directors and producers who seek to create a deep emotional connection with the audience. Interest in music design can attract more visitors, particularly music fans who are interested in innovative approaches to the use of sound in theatre. The results show how music can be used to create specific atmospheres or moods that match different scenes or themes of performances. This knowledge can be useful for composers and sound engineers in the theater when planning musical design. The study highlights how music can serve as a narrative element that complements or even replaces dialogue, especially at times when words cannot fully convey the emotions or inner state of the characters.

Key words: Rivne Regional Academic Theater, music in the theater, musical design of the performance, atmosphere of the performance, musical image of the performance, potential of musical influence.

Постановка проблеми. Музика є невід’ємною частиною театрального мистецтва, здатною впливати на емоційний стан глядачів, підсилювати враження від вистави та створювати унікальну атмосферу. Дослідження ролі музики дозволяє глибше зрозуміти, як цей аспект може оптимізувати театральну взаємодію та впливати на успіх вистав. Рівненський обласний академічний театр є видатним представником регіонального театрального мистецтва України, саме дослідження музичного компоненту в його виставах відкриває можливості для розуміння унікальних підходів до театральної культури та мистецтва в регіональному контексті. Вивчення використання музики в театрі може допомогти режисерам і композиторам усвідомити потенціал музичних впливів на формування глибини сценічного дійства, що може призвести до інновацій у театральному виробництві. У контексті ширшого культурного сприйняття театру, розуміння того, як музика формує досвід глядачів, є ключовим для аудиторії, яка прагне більш глибокого занурення в театральні постановки і саме через дослідження впливу музики на атмосферу та сюжетну лінію вистав можливо уточнити існуючі теоретичні підходи до театральної музики, збагачуючи академічний дискурс та практичне застосування музики у театрі. Таке дослідження не лише висвітлює важливість музичного аспекту в театральних виставах, але й підкреслює його вплив на вдосконалення художньої виразності та емоційної глибини театрального досвіду.

Аналіз досліджень. Робота (Клековкін, 2001) вивчає історичний розвиток та теоретичні аспекти використання музики у театрі в Україні, аналізуючи зміни в стилях і підходах від традиційних народних вистав до сучасних постановок. Вже Черноіваненко, 2021, в своїй статті розглядає, як українські композитори використовують музику для створення атмосфери в театрі, зокрема, як музика допомагає акцентувати ключові моменти в драматичних та оперних виставах.

В науковій роботі Бевзюк-Волошина, 2014, аналізує, як сучасні українські театри використовують музику для розширення меж традицій-

ного театрального висловлювання, включаючи експерименти з жанрами та технологіями. Вчені Наконечна, 2006; Яців, 2006 досліджують емоційний та психологічний вплив музики на глядачів, а також розглядає приклади конкретних вистав, де музика має ключове значення. Мистецтвознавець (Приходько, 2016) вивчає, як змінювалася роль музики в українському театрі від ХХ століття до сьогодення, відображаючи соціальні та культурні зміни в суспільстві.

Ці джерела допоможуть вибудувати науковий контекст для розуміння специфіки та особливостей використання музики у виставах Рівненського обласного академічного театру, відображаючи загальні тенденції та індивідуальні підходи в українському театральному мистецтві.

Мета статті – дослідити роль музики у створенні атмосфери та підкресленні ключових моментів театральних вистав на прикладі Рівненського обласного академічного театру. Дослідження має на меті аналізувати, як музика впливає на емоційне сприйняття аудиторії, збагачує візуальне враження від вистави та допомагає в передачі тематичних та символічних нюансів вистави.

Завдання дослідження:

– провести детальний аналіз кількох ключових вистав Рівненського обласного академічного театру, з особливою увагою до ролі музики у кожній з них;

– дослідити роль музики як засобу семіотичного кодування, який передає додаткові значення та теми вистави;

– обґрунтувати результати у контексті впливу музики на загальне сприйняття театральних вистав, з формуванням висновків та рекомендацій для театральних директорів та композиторів.

Виклад основного матеріалу. Рівненський обласний академічний театр, розташований у серці м. Рівне, і є однією з найяскравіших перлин культурного життя Західної України. Його історія, пов’язана з розвитком театрального мистецтва в регіоні, та сучасні постановки зробили його не просто місцем проведення культурних заходів, але й важливим центром формування ідентичності

і збереження культурної спадщини. Заснований у середині ХХ століття, Рівненський театр пройшов шлях від радянських класичних постановок до сучасних експериментальних вистав і сьогодні театр може похвалитися широким репертуаром, що включає як класичні твори української та світової літератури, так і сучасні драми та комедії. Таке розмаїття дозволяє задовольнити культурні запити широкого кола глядачів.

Рівненський театр відіграє ключову роль у культурному житті регіону, він не тільки надає платформу для місцевих артистів, але й приваблює таланти з усієї України та з-за кордону, що сприяє культурному обміну та розвитку місцевої арт-сцени. Крім того, театр активно залучений у освітні та соціальні ініціативи, організовуючи майстер-класи, лекції та благодійні акції. Особливо важливим є вплив театру на молоде покоління, так через театральні вистави молоді люди не тільки вчать розуміти мистецтво, але й знаходять відповіді на актуальні соціальні питання. Театр стимулює критичне мислення та емоційне сприйняття, виховує естетичний смак та цінності (Веселовська, 2019).

Театр також сприяє міжкультурному діалогу, відкриваючи глядачам багатство світової культури через іноземні постановки, що значно розширює культурні горизонти та сприяє взаєморозумінню між різними культурами. Такий підхід є особливо значущим у сучасному глобалізованому світі, де культурна освіта та взаємоповага стають ключовими складовими суспільного розвитку.

Постійне оновлення репертуару та впровадження інновацій у сценічну техніку та акторську майстерність дозволяють театру залишатися на передньому краї театрального мистецтва, завдяки своєму стратегічному положенню та активній позиції в культурному житті регіону, Рівненський обласний академічний театр продовжує бути лідером у культурному просторі не тільки Рівного, а й всієї України (Афоніна, 2012). Таким чином, Рівненський обласний академічний театр не просто місце для перегляду вистав, але й активний учасник культурного життя, що формує смаки, вдоволення та інтелектуальні здібності своїх глядачів. Його внесок у культурний розвиток регіону є незаперечним та цінним.

Театр завжди був місцем магії і трансформації, де слово, образ, рух і звук зливаються в єдине ціле, створюючи неповторні враження. Музика в театрі не просто фон або доповнення до дії, вона є потужним інструментом, що впливає на емоційне сприйняття вистави, поглиблюючи її психологічну глибину та емоційний резонанс. Композитори використовують різні музичні інструменти

та техніки для вираження конкретних емоцій або для створення настрою, що допомагає акторам передати потрібну атмосферу та глибше занурити глядача в світ персонажів. Музика підкреслює ключові моменти вистави, забезпечуючи переходи між сценами або акцентуючи пік драматичних подій, так наприклад, стрімкий ритм може підвищувати напругу, а мелодійна гармонія може викликати спокій чи задуму. Музика в театрі служить наративним елементом, що доповнює або навіть заміщає слова, вона дозволяє розкрити внутрішній світ персонажа, його думки та почуття, які можуть бути не висловлені словами, але які відчутні через музичний супровід і у ряді випадків музика може стати головним розповідачем історії, проводячи глядача через сюжетні повороти (Македон, Валіков, Кошляк, 2020).

Музика впливає не тільки на емоції, але й на психологічне сприйняття вистави, вона може змінювати наше відчуття часу, прискорювати або замедляти його течію, впливати на наше розуміння характеру персонажів або навіть змінювати наше відчуття простору в залі. Такий вплив робить музику важливим психологічним інструментом у руках режисера, який використовує її для досягнення певного реакції аудиторії.

Кульмінаційною роллю музики в театрі є створення емоційного резонансу. Музика може робити емоції більш інтенсивними, дозволяючи глядачам не просто спостерігати за подіями, але й емоційно реагувати на них. Емоційний резонанс допомагає публіці відчутти єдність з персонажами і пережити події разом з ними, що є однією з найважливіших задач театру. Загалом, музика у театральних виставах не тільки підсилює візуальне і вербальне сприйняття, але й відіграє ключову роль у створенні глибокого емоційного впливу, вона здатна перетворювати театр з простого подання у глибокий емоційний досвід, що здатен залишити тривалий відбиток на глядачах (Никоненко, 2023).

Рівненський обласний академічний театр відомий своїми глибокими інтерпретаціями та інноваційним підходом до театрального мистецтва, ми дослідимо ряд провідних вистав театру, в яких музика відіграла ключову роль у створенні атмосфери і підкресленні емоційної глибини.

1. Постановка «Украдене щастя», це глибина народних коренів. Ця вистава, заснована на творі Івана Франка, вражає своїм глибоким використанням української народної музики. Через пісні та танці музика не просто супроводжувала дію, а стала рушійною силою сюжету, підкреслюючи боротьбу персонажів за своє щастя і вибір між особистими бажаннями та суспільними нормами.

Музика тут відіграє роль оповідача, передаючи настрої і моральні дилеми героїв (Паві, 2006).

2. «Кайдашева сім'я» – мелодія українського побуту, класична українська драма Нечуя-Левицького була оживлена на сцені за допомогою автентичних українських мелодій, що ілюстрували життя і звичаї українського селянства. Музичне супроводження допомагає глядачам зануритися в атмосферу сільського життя, емоційно сприймати конфлікти та радощі Кайдашів, роблячи виставу більш близькою і зрозумілою (Бойко, 2020).

3. «Наталка Полтавка» Івана Котляревського. Музика в «Наталці Полтавці» відіграє роль засобу виразності настроїв та емоцій персонажів. Українські народні мелодії не тільки супроводжують дію, але й активно впливають на розвиток сюжету, додаючи виставі національного колориту та автентичності, через музику розкривається характер персонажів, а також відбувається їх внутрішній розвиток (Філіпенко, 2003).

4. Постановка «Берестечко», створена на основі поетичного роману відомої української письменниці Ліни Костенко, відзначає 410-ту річницю від дня народження Богдана Хмельницького та 15-річчя незалежності України (Вистава визнана кращою в сезоні 2005-2006 рр.). Вистава «Берестечко», що взяла за основу поетичний роман Ліни Костенко, є яскравим прикладом того, як музика може перетворити театральне дійство на магічний процес, здатний вразити глядача до глибини душі. Роман Гриньків, композитор вистави, створив оригінальну музичну палітру, яка допомагає глядачеві краще зануритися в історичний контекст та емоційний світ персонажів. Його музика не просто супроводжує дію, а активно взаємодіє з віршованими рядками Костенко, підсилюючи їх виразність та додаючи додатковий вимір інтерпретації тексту. Особливу увагу заслуговує спосіб, яким музика використовується для підкреслення ключових моментів у виставі. У кульмінаційних сценах, де емоційний підйом досягає апогею, музика Романа Гриньківа сприяє максимальному емоційному впливу на аудиторію, змушуючи її відчувати кожен нюанс на сцені. Завдяки музичному оформленню «Берестечко» не просто розповідає історію, а створює повноцінний емоційний ландшафт, де кожна музична нота відіграє свою роль у формуванні загальної картини. Така інтеграція музики й слова виходить за рамки звичайного театального супроводу і перетворюється на важливий елемент артистичного виразу, підкреслюючи глибину і багатогранність літературного джерела.

5. У виставі «Вечір» (Прем'єра вистави – березень 2004 року) за п'єсою Олександра Дударєва,

де режисером і музичним оформлювачем виступила Інна Зінченко, музика відіграє ключову роль у створенні атмосфери й підкресленні ключових моментів сюжету. «Вечір» занурює глядача у світ трьох літніх людей, які очікують візиту своїх дітей на самотній дорозі, ведучій до села. Ця п'єса, сповнена реалізму і життєвості, торкається глибоко емоційних тем самотності, сподівань і розкаянь. Музика в цій постановці не просто супроводжує слова, а є справжнім каталізатором емоцій, що допомагає глибше зрозуміти внутрішній світ персонажів. Музика діє як емоційний резонанс, що відображає внутрішній стан персонажів. Коли герої ведуть розмови про життя та свою долю, музика стає меланхолійною, відтворюючи атмосферу задуми та смутку. Вона вміло акцентує на надії, яка все ще тліє в серцях старих, коли вони виглядають дітей, що могли б з'явитись на дорозі. Важливим є використання музики в моменти, коли на сцені відбуваються ключові перипетії. Наприклад, коли персонажі діляться своїми найглибшими розкаяннями та усвідомленнями, музика підсилює ці моменти, надаючи їм глибини й змушуючи глядача відчувати співпереживання. Музика тут не просто фон, а активний учасник діалогу, який допомагає відчути справжні емоції персонажів (Сучасний український театр, 2022)

Саме ці вистави Рівненського обласного академічного театру демонструють, як музика може стати ключовим елементом у театральному мистецтві, здатним підсилити емоційний досвід, поглибити зміст і зробити кожну виставу незабутньою і кожна з цих вистав демонструє, як музика може змінити сприйняття театральної вистави, поглиблюючи сюжетні лінії та емоційний зв'язок аудиторії з персонажами (Чепалов, 2019). Вона є не просто декорацією, а важливим компонентом, що формує унікальний театральний досвід.

Рівненський театр часто вдається до методів залучення аудиторії, що робить вистави більш емоційно насиченими, наприклад, у виставі «Кайдашева сім'я» актори іноді взаємодіяли безпосередньо з глядачами, звертаючись до них або навіть запрошуючи на сцену, що створювало атмосферу свята та безпосередності (Юдова-Романова, Стрельчук, Чубукова, 2019).

Кожна з цих прикладів свідчить про багатогранність та новаторство підходів Рівненського обласного академічного театру у створенні атмосфери та підкресленні ключових моментів своїх вистав, подібні рішення не лише збагачують театральне мистецтво, але й сприяють глибшому зануренню глядача в атмосферу представлення, роблячи кожну виставу незабутньою подією.

Висновки. Рівненський обласний академічний театр, як значущий культурний центр Західної України, постійно демонструє свою роль у формуванні культурного простору регіону. На прикладі цього театру ми можемо спостерігати, як активна позиція та інноваційний підхід ведуть до створення унікального мистецького середовища, яке збагачує культурне життя та сприяє розвитку ідентичності й культурної спадщини. Визначено, що Рівненський обласний академічний театр має широкий репертуар, який включає класичні твори та сучасні драми, забезпечуючи відповідність до

різних культурних запитів глядачів, що дозволяє театру залишатися актуальним і важливим для всіх вікових груп. Використання сучасних технологій та новаторських сценічних рішень дозволяє театру постійно оновлювати формати вистав та покращувати візуальну та аудіальну складові своїх постановок. Дослідження показали, що Рівненський обласний академічний театр використовує музику не тільки як фон, але й як активний елемент, що дозволяє глибше розкривати внутрішній світ персонажів та підсилювати емоційне навантаження ключових моментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоніна О. С. Сучасна українська музика у вимірах європоцентризму: монографія. Київ : НАКККіМ, 2012. 164 с.
2. Бевзюк-Волошина Л. Сценограф чи режисер: пріоритет авторства в сучасному театрі. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2014. Вип. 15. С. 64–71.
3. Бойко С. В. Казка як жанр фортепіанної мініатюри: семантичноінтерпретаційний аспект: магістер. робота. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2020. 75 с.
4. Веселовська Г. Постколоніальний дискурс в інсценізаціях сучасної української прози театрами України. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. Том. 2. №1. С. 73–85.
5. Клековкін О. Ю. Містерія у генезі театральних форм і сценічних жанрів : навч. посіб. Київ : Промінь, 2001. 335 с.
6. Македон В. В., Валіков В. П., Кошляк Є. Є. Світовий ринок праці в координатах цифрової економіки. Академічний огляд. 2020. №1 (52). С. 91-107. DOI: 10.32342/2074-5354-2020-1-52-9.
7. Наконечна О. В. Детермінанти створення і втілення сценічного образу в театральному мистецтві: Монографія. Одеса : Астропринт. 2006. 248 с.
8. Никоненко Р. Тенденції розвитку українського театрального мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 59. том 2. С. 93-97. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-13>.
9. Паві П. Словник театру. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
10. Приходько А. В. Рецепція музичного авангарду в соціокультурному просторі ХХ століття : автореферат дис. канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України. Київ, 2016. 18 с.
11. Сучасний український театр. Видатні актори і режисери : веб-сайт. URL: http://allref.com.ua/uk/skachaty/suchasniy_ukrainskiy_teatr_vidatni_aktori_i_rezhiseri?page=6 (дата звернення: 06.03.2024)
12. Філіпенко Л. Авантюрна вистава, чи відбиття авантюрної реальності?. Український театр. 2003. № 5-6. С. 23.
13. Чепалов О. Витоки мистецтва режисури. Із призабутих робіт українських театрознавців. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. №2. С. 42-51. 10.31866/2616-759x.2.1.2019.170748.
14. Черноіваненко А. Д. Академічне музично-інструментальне мистецтво як предмет музикознавчої системології : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 704 с.
15. Юдова-Романова К., Стрельчук В., Чубукова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. №2. С. 52-72. 10.31866/2616-759x.2.1.2019.170749.
16. Яців Р. Українське мистецтво ХХ століття: зб. наук. ст. Інститут народознавства НАН України. Львів : Афіша, 2006. 350 с.

REFERENCES

1. Afonina, O. S. (2012). Suchasna ukrainska muzyka u vymirakh yevropotsentryzmu: monohrafiia [Contemporary Ukrainian music in the dimensions of Eurocentrism: a monograph]. Kyiv : NAKKKiM. [in Ukrainian].
2. Bevziuk-Voloshyna, L. (2014). Stsenohraf chy rezhysyer: priorytet avtorstva v suchasnomu teatri [Scenographer or director: the priority of authorship in modern theater.]. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho, Vol. 15, 64–71. [in Ukrainian].
3. Boiko, S. V. (2020). Kazka yak zhanr fortepiannoi miniatiury: semantychnointerpretatsiyniy aspekt: mahister. Robota [The fairy tale as a genre of piano miniature: semantic-interpretive aspect: master's degree. work.]. Sumy: SumDPU im. A.S.Makarenka. [in Ukrainian].
4. Veselovska, H. (2019). Postkolonialnyi dyskurs v instsenizatsiiah suchasnoi ukrainskoi prozy teatramy Ukrainy [Postcolonial discourse in stagings of modern Ukrainian prose by theaters of Ukraine]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Stsenichne mystetstvo, Vol. 2, 1., 73–85. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].
5. Klekovkin, O. Yu. (2001). Misteriia u henezi teatralnykh form i stsenichnykh zhanriv : navch. posib. [Mystery in the genesis of theatrical forms and stage genres: teaching] Kyiv : Promin. [in Ukrainian].

6. Makedon, V., Valikov, V., Koshlyak, Y. (2020). Svitovyi rynek pratsi v koordynatakh tsyfrovoy ekonomiky [The world labor market in the coordinates of the digital economy]. *Akademichnyi ohliad*, no. 1(52), 91-107. DOI: 10.32342/2074-5354-2020-1-52-9. [in Ukrainian].
7. Nakonechna, O. V. (2006). Determinanty stvorennia i vtillennia stsenichnoho obrazu v teatralnomu mystetstvi: Monohrafiia [Determinants of the creation and embodiment of a stage image in theatrical art: Monograph]. Odesa : Astroprynt. [in Ukrainian].
8. Nykonenko, R. Tendentsiyi rozvytku ukrayins'koho teatral'noho mystetstva kintsya XX–pochatku XXI st [Trends in the development of Ukrainian theatrical art at the end of the 20th - beginning of the 21st century]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*. 2023. Vol. 59, Iss. 2, 93-97. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-13>. [in Ukrainian].
9. Pavi, P. (2006). *Slovyk teatru* [Theater dictionary]. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
10. Prykhodko, A. V. (2016). Retseptsiia muzychnoho avanhardu v sotsiokulturnomu prostori XX stolittia [Reception of the musical avant-garde in the socio-cultural space of the 20th century: abstract of the dissertation]: avtoreferat dys. kand. mystetstvoznavstva: 26.00.01. Instytut problem suchasnoho mystetstva NAM Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Suchasnyi ukrainskyi teatr. Vydadni aktory i rezhysery [Modern Ukrainian theater]: veb-sayt. Retrieved from: http://allref.com.ua/uk/skachaty/suchasniy_ukrainskiy_teatr_vidatni_aktori_i_rezhiseri?page=6 (accessed: 12 April 2024) [in Ukrainian].
12. Filipenko, L. (2003). Avantiurna vystava, chy vidbyttia avantiurnoi realnosti? [Adventurous performance, or a reflection of adventurous reality?]. *Ukrainskyi teatr*, no5-6, 23. [in Ukrainian].
13. Chepalov, O. (2019). Vytoky mystetstva rezhysury. Iz pry zabutykh robit ukrainskykh teatroznavtsiv [Origins of the Art of Directing. From the forgotten works of Ukrainian theater scholars]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv*. Seriya: Stsenichne mystetstvo, no2, 42-51. 10.31866/2616-759x.2.1.2019.170748. [in Ukrainian].
14. Chernovanenko, A. D. (2021). Akademichne muzychno-instrumentalne mystetstvo yak predmet muzykoznavchoi systemolohii: monohrafiia [Academic musical and instrumental art as a subject of musicological systemology: monograph]. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
15. Yudova-Romanova, K., Strelchuk, V., Chubukova, YU. (2019). Rezhyserski innovatsii u vykorystanni tekhnichnykh zasobiv i tekhnolohii u stsenichnomu mystetstvi [Director's innovations in the use of technical means and technologies in the performing arts]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv*. Seriya: Stsenichne mystetstvo, no2, 52-72. 10.31866/2616-759x.2.1.2019.170749. [in Ukrainian].
16. Yatsiv, R. (2006). *Ukrainske mystetstvo XX stolittia: zb. nauk. St* [Ukrainian art of the 20th century: coll. of science Art]. Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. Lviv: Afisha [in Ukrainian].